

Komentar in karta: 2/71

**SLA V169.01 'korito: a) korito za vodo,
b) korito za prašiče'**

Vera Smole, Mojca Horvat

1. Gradivo

V gradivu in na karti je najbolj zanesljivo prikazan (ne)obstojeleksema *korito*, knj. *korito* (*i*), manj pa njegovi (različni) pomeni. Prvotno vprašanje V169 *korito* je bilo kasneje razdeljeno na podvprašanja V169a) *korito za vodo* in V169b) *korito za prašiče*, iz celotne formulacije vprašanja pa ni jasno, ali se pričakujejo trije odgovori ali le dva – zato je pomensko nejasno tudi gradivo. Ker se vprašanje nahaja v poglavju III. Hiša, je lahko večina zapisovalcev in informatorjev sklepala, da se išče pomen, ki ga SSKJ z dvema enakovrednima sopomenoma opredeljuje kot 1. 'podolgovata, navadno lesena posoda za krmljenje, napajanje živine' in 2. 'večja podolgovata, navadno zidana posoda na prostem za vodo'. Po dodanih podvprašanjih se v gradivu, kjer obstajata dva zapisa (ali več), pojavljajo besednozvezna poimenovanja tipa a) *korito za vodo*, *vodeno korito* oz. b) *svinjsko korito*, *prasečje korito* itd., iz starejšega zapisa pa samo *korito* (npr. v T050 in T071). Zato smo v primerih s samo ločenima zapisoma tipa a) *korito za vodo*, b) *korito za svinje* kartirali obe besednozvezni poimenovanji. Da sta različni poimenovanji z vprašanjem nekoliko izsiljeni, se vidi iz zapisa za T409, kjer sta dodatka a) *za vodo* in b) *za svinje* navedena v oklepaju, zato je v obeh podpomenih kartiran samo leksem *kopanja*, na karti pa nanju opozarja zvezdica desno od številke kraja.

Leksem *korito* je razširjen na vsem slovenskem govornem območju, izjema so le panonska narečja, kjer prevladuje leksem *kopanja* in se *korito* lahko pojavlja kot dvojnica, redkeje kot edini leksem (predvsem v celotnem slovenskogoriškem narečju). V T385 je zapisan leksem *kotanja*, ki se nahaja znotraj areala leksema *kopanja*, kar je verjetno napaka. Poleg teh leksemov je šestkrat zapisan leksem *lajp* (v rezijanskem in terskem narečju), štirikrat *žleb* (razpršeno v osrednjem prostoru) ter po dvakrat *čoln* (v severnem delu prekmurskega narečja) in germanizem *vaška* (v nadiškem narečju). Za leksem *premoč*, ki je kot dvojnica zapisan v T355, ni povsem jasno, ali poimenuje korito (za vodo) ali morda naravno napajališče (kal).

2. Morfološka analiza

korit- < **koryt-o* 'korito'

korito za svinje < **koryt-o za svin-bj-ę* ← **koryt-o* + **za* 'za' + **svin-i*,
rod. **svin-bj-e*

- korito za prasice** < **koryt-o za pors-ic-ę* ← **koryt-o* + **za* 'za' + **pors-ic-a*
- korito za prašiče** < **koryt-o za pors-ьč-іf-ę* ← **koryt-o* + **za* 'za' + **pors-ьč-іf-ь* (A ≥ e v T185, T198, T217)
- korito za prasce** < **koryt-o za pors-ьc-ę* ← **koryt-o* + **za* 'za' + **pors-ьc-ь*
- korito za vodo** < **koryt-o za vod-ǫ* ← **koryt-o* + **za* 'za' + **vod-a* 'voda'
- korito od vode** < **koryt-o otъ vod-ę* ← **koryt-o* + **otъ* 'od' + **vod-a* 'voda'
- korito za živino napajati** < **koryt-o za živ-in-ǫ na-paj-a-ti* ← **koryt-o* + **za* 'za' + **živ-in-a* (← **živ-ь* 'živ') + **na-paj-a-ti* (← **na-poj-i-ti* ← **na* 'na' + **poj-i-ti*)
- svinjsko korito** < **svin-ьj-ьsk-o-j-e koryt-o* ← **svin-i*, rod. **svin-ьj-e* + **koryt-o*
- prasečje korito** < **pors-ęf-e-j-e koryt-o* ← **pors-ьc-ь* + **koryt-o*
- vodeno korito** < **vod-en-o-j-e koryt-o* ← **vod-a* 'voda' + **koryt-o*
- vodno korito** < **vod-ьn-o-j-e koryt-o* ← **vod-a* + **koryt-o*
- betonsko korito** < *(*beton*)-*ьsk-o-j-e koryt-o* ← *(*beton*)-*ь* (← nem. *Beton* 'beton') + **koryt-o*
- koritce** < **koryt-ьc-e* ← **koryt-o*
- čoln** < **čьln-ь* 'čoln, drevak; posekano drevesno deblo, hlod'
- kopanja** < **kop-a-ń-a* ← **kop-a-ti* 'umivati'
- kopanja za vodo** < **kop-a-ń-a za vod-ǫ* ← **kop-a-ń-a* + **za* 'za' + **vod-a* 'voda'
- svinjska kopanja** < **svin-ьj-ьsk-a-j-a kop-a-ń-a* ← **svin-i*, rod. **svin-ьj-e* + **kop-a-ń-a*
- kopanjčika** < **kop-a-ń-ič-ik-a*
- žleb** < **žьlb-ь* 'žleb'
- potih** < *(*potix*)-*ь* ← nem. *Bottich* 'škap' v bav. nem. izgovoru (*b- > p-*)
- vaška** < *(*vašk*)-*a* ← it. *vasca* 'kad, korito, bazen'
- premoč**, nejasno, morda **per-moč-ь* ← **per-moč-i-ti* ← **per-* 'skozi, prek, čez, k' + **moč-i-ti* 'močiti'
- lajp**, nejasno
- šeglar**, nejasno
- fultner**, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kartiranje na tej karti sledi drugačnim načelom kot na ostalih kartah in je dvoplastno. Prvo plast predstavljajo prazni znaki črne barve, ki predstavljajo lekseme, ki se po naši rekonstrukciji lahko uporabljajo tako za podpomen a) kot b) in so postavljeni, če prostor to dopušča, levo od številke kraja. Da ne bi zanemarili morebitnih poimenovalnih razlik za oba podpomena, smo v drugi

plasti z znaki rdeče in zelene barve in s posebnimi oznakami znotraj njih, tj. z vodoravno črto v znaku zelene barve za pomen a) in piko v znaku rdeče barve za pomen b), kartirali tako enobesedna kot večbesedna poimenovanja, če so se pojavila vsaj v enem od podpomenov (npr. v T005 sta z rdečima znakoma z notranjima oznakama kartirani obe navedeni poimenovanji, tj. a) *korito za vodo* in b) *korito za svinje*; v T031 je s praznim črnim znakom kartiran leksem *korito*, z rdečim s piko pa le besednozvezno poimenovanje b) *svinjsko korito*, saj je kot a) zapisan samo leksem *korito*.

Razlike v poimenovanjih za oba podpomena so redke: v T057 *lajp – korito*, v T061 in T062 *korito – lajp*, v T081 *vaška – korito*, v T373 *korito – kovanja* in v T397 *čoln – kovanja*.

Različne tvorbe besednozveznih poimenovanj so pri kartiranju zanemarjene, saj zaradi redkosti ne tvorijo arealov, zato poknjžene navajamo tu: a) *korito za vodo* v T005, T045, T071, T184, T198, T217 in T299, *korito od vode* v T112, *kovanja za vodo* v T388 in v T409, *vodeno korito* v T050, *vodno korito* v T415, b) *korito za svinje* v T005, in T300, *korito za prašiče* v T045, v T184, T198 in T217, *korito za prasce* v T100 in T155, *korito za prasice* v T158 in T159, *svinjsko korito* v T031, T050, T236, T272 in T366, *prasečje korito* v T071, *svinjska kovanja* v T372 in T399 ter *kovanja za svinje* v T409.

Besednozvezno poimenovanje, ki v prilastku izraža snov, iz katere je korito narejeno, tj. a) *betonsko korito* v T252, in opisni poimenovanji, tj. a) *korito za živino napajati* v T272 in *korito za blago napajati* v T349, označuje zvezdica desno od številke kraja.

Kot enkratnice so kartirani leksemi *potih* v T020, *šeglar* 'kamnit, kasneje betonski lijak' v T102, *faltner* v T309 in *premoč* v T355.

V gradivu se pojavljajo tudi leksemi, ki ne poimenujejo *korita* v nobenem od podpomenov, ampak predmete, ki so z njim v kakšni povezavi, tako so to nerelevantni odgovori – nanje je opozorjeno z zvezdico desno od številke: *štenjak* 'vedro' v T137, *ajmer* 'vedro' v T345, *kanta* v T380, *škaf* v T392, *rake* v T202, ki so po SSKJ 'leseno korito, umetna struga, po kateri je speljana voda na mlinsko kolo, do žage', v T202 pa so rake 'umetna struga, po kateri je speljana voda do železarske naprave, npr. kovačnice ali fužine'.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *kovanja* v T385, *korito* v T415 in enkratnica *nečke* v T370.

Prehod samostalnika *korito* v moški (*korit*) ali ženski spol (*korita*) ni kartiran.

4. Uporabljena dodatna literatura

/

5. Primerjaj

SLA: /; OLA: 1685; ALE /; SDLA-SI: (V507 *napajališče*); ALI: /; ASLEF: 3364 *korito za napajanje živine*; HJA: 169; ÚMNYA: 188

6. Etnološka osvetlitev

Korito je največkrat lesena izdolbena, iz kamna izklesana ali iz betona ulita posoda različne dolžine, širine in globine, namenjena predvsem za napajanje živine pri vodnjaku, ob vodnem izviru (na planini), za krmljenje v hlevu, zlasti konj, drobnic, svinj in nekaterih hišnih živali (npr. psov). Kamnita korita so razširjena zlasti v Istri, Vipavski dolini in na Krasu, pogosta so bila pri vodnjakih in ob svinjakih. Betonska korita s pralnimi ploščami so razširjena zlasti ob vaških vodnjakih, zbiralnih bazenih in napajališčih na Krasu (Gorjansko) in drugod po Slovenskem in so jih gradili največ v 19. stoletju in 20. letih 20. stoletja, na pobudo Higienskega zavoda Ljubljana in drugih sanitarnih služb. Takrat so zlasti na Krasu (Kobdilj), Notranjskem (Nova vas, Bloke), Dolenjskem (Hrovača, 1928) in ponekod na Gorenjskem (Stara Fužina, Spodnje Duplje) zgradili več velikih vaških vodnih korit, zbiralnikov vode, kamor so postavili tudi manjša korita za napajanje živine, stojišča za pranje perila idr. Posebna vrsta korita so nečke, ki so fino obdelana plitka podolgovata posoda, izdolbena iz polovice debla. Velikost nečk je bila prilagojena različnim namenom (pranje, čiščenje semen, fižola in manjše količine žita, mesenje testa, kopanje, ležišče ali nošenje dojenčka h krstu, krmljenje prašičev, napajanje živine). Manjše nečke, zlasti tiste za dojenčke, so bile na zunanjem obodu okrašene z vrezanimi geometrijskimi ornamentami. Poznali in uporabljali so jih povsod na Slovenskem vse do druge svetovne vojne. Domnevajo, da so poznali nečke že v srednjem veku. Še pred uvedbo ročnih ali strojnih mlinov so sadje tlačili v velikih in rahlo ukrivljenih lesenih koritih, v katere so naložili presno sadje (hruške, jabolka) in po njih valjali ploščat kamen, ki je bil nasajen na lesen drog. Valjanje so večkrat ponovili in nato zmečkano sadje prenesli v stiskalnico.

Prim.: Makarovič 1981; SEL 2004

7. Skica

